

DOSYA**HEKİMLERİN SINIFSAK KUNUMU**

Önder ERGÖNÜL*

Sağlıkta Sınıf Tavrı (SST) dergisinin 11. sayısında "Sağlık Emekçilerinin Sınıfsal Konumu" üzerine bir dosya hazırlamıştık. Bu çalışma, hekimler da dahil olmak üzere tüm sağlık emekçilerini kapsıyordu. Sağlık emekçileri içinde özellikle hekimlerin son onbeş yıllık sınıfsal seyirleri oldukça ilginçtir. Bizler bu sınıfsal seyirin içinde yaşadık. Bu zaman süreci içinde, işyerlerinde ve Tabipler Birliği çatısı altında tartıştık, sohbetler ettik ve doğaldır ki siyasi tercihlerimizin de etkisiyle böylesine ilgi çekici bir konuyu toparlamak istedik. Benim, hekimlerin sınıfsal konumuna dair söyleyeceklerim böylesi bir kolektif geçmişinde barındırıyor. Daha doğrusu böyle bir iddiayı taşıyor. SST için dosya hazırlarken de Doç. Dr. Tülin Öngen ile düşüncelerimizi birlikte gözden geçirme olanağımız oldu. Bu sayede öne sürdüğümüz kimi tezleri akademik açıdan irdeleme şansı yakalamış olduk. SST'de hekimler ve sağlık çalışanları için yazılanlar, daha genel bir çerçeve içinde Gelenek dergisinde ele alındı (Noyan S.). Toplum ve Hekim dergisi için yeniden düzenlenen bu yazıda ise, sol içi tartışmalara hiç girmeden sağlık çalışanlarının ve daha özelinde hekimlerin sınıfsal konumuna dair ileri sürdüğümüz tezlerin açılmasına yer verilecektir.

Hekimlerin çok az bir kısmının bu yazıyı okuyacak kadar siyasal ve teorik merak taşıdıklarını biliyorum. Ancak bu saptamalardan yola çıkılarak geliştirilecek politikaların daha geniş bir halkaya seslenme şansı olacaktır. Geniş halkalara seslenmeyi başarabilmek, önce sadece meraklılarla buluşmaktan geçmektedir. Bunu da çok iyi biliyorum.

Hekimler, istisnalar bir yana genellikle pratik dolayım-lardan yola çıkarak bir olguyu öğrenmeye çalışırlar. Bu nedenle çoğu zaman bir olayın ya da düşünsel gelişimin önce sonucuna bakarlar. Ortaya çıkan sonuca göre eğer gerekli görülürse önceki basamaklara dönerek işin başını, yani nedenselliğini kavramaya çalışırlar. Bu durum belki zamansızlıktan, belki de böyle bir düşünce tarzının tıp eğitimi boyunca edinilmiş olmasındandır. Bu söylenenler, çağımız insanına ait genel bir özellik olarak da değerlendir-

dirilebilir ama hekimler için biraz daha içkin olduğunu düşünüyorum. Hekimler sonuca bakan ve bu nedenle biraz pragmatik düşünen insanlardır. Siz uzun uzun bir kuramı anlatırsınız, belki söyleyeceğiniz her şeyi de söylemiş olursunuz ama size "peki ya sonra" diye sorarlar. Her kavramsal kurgunun mutlaka "so what"ını ararlar. Bu soru kipiyle konuya dair bir ilgisizlik vurgusu vardır belki... Ama söylenen sözlerin pratiğinin aranması gibi bir özelliği de içinde taşır. Böyle bir özelliği önemsemek ve "peki ya sonra" sorusunu "ne yapmalı" sorusuna çevirebilmek gerekir. Zaten bunu yapabildiğimiz ölçüde hekimlerin siyasallaşmasını da sağlamış olacağız.

Hekimlerde ya da pratiğe dönük insanlarda daha çok görüldüğü iddia edilen mantık yürütmeyi takip ederek konuya girelim. Şöyle bir soruyla başlayabiliriz:

Toplumunu Oluşturan Kesimlerin Sınıfsal Analizini Yapmanın Önemi Nedir?

İnsan toplumsal bir varlık olduğu için toplumsal gruplar içinde bir kimlik edinmeden yaşayamıyor. Toplumsal bir varlık olmanın istisnası gibi gözükken Robinson Crusoe örneği bile bir model olarak tasarlandığı anda toplumsal bir kimlik biçimine bürünüyor. Robinson Crusoe gibi toplumdan uzak yaşadığını zannedenler, hemen anında kendileri gibi "Robinson Crusoe gibi olanlar" kategorisi içinde toplanarak başlıbaşına bir toplumsal grup oluşturuyorlar.

Bireylere kimlik sunması toplumsal grup olmanın sadece bir yanındır. Bunun ötesinde toplumsal gruplar, katmanlar ve nihayet sınıflar toplum içindeki eşitsizlikler ve iktidar ilişkilerini kavrayabilmemiz için gerekli dinamikleri oluştururlar. Toplumsal grupların yapısını ve dinamiklerini saptamak bizzat o toplumun işleyişini anlamak ile aynı anlama gelmektedir. İçinde yaşadığı toplumu dönüştürmek iddiası taşıyanlar da elbette ki o toplumun yapısını ve sınıf dinamiklerini en iyi bilenler olmak durumundadırlar.

Bu çalışmada sorun olarak tanımladığımız şey, daha

* Enfeksiyon Hastalıkları Uzmanı

düşük bir soyutlama düzeyinde ifade edildiğinde daha ilgi uyandıran bir soruya dönüşmektedir:

Sağlık çalışanlarının ve daha da özelinde hekimlerin sınıfsal konumu nedir?

Bu soruya yanıt verebilmek için sınıf kavramına bakışımızı kurgulamak ve sonra da sağlık çalışanlarının içinde buldukları durumu ele almak gereklidir. Sınıf kavramı tartışmalarında Marx önemli bir referans noktasını oluşturmaktadır.

Marx Öncesi Sınıf Kavramı

Sınıf kavramı, Marksizm öncesinde de olan bir kavram. Marksizm öncesinde daha çok ezen/ezilen karşıtlığı içinde ya da gelir durumuna göre tabakalaşma kastedilerek kullanılmıştır.

Tarihsel materyalist şema, ilkel komünal aşamadan sonraki tüm toplumsal sistemleri sınıflı toplumlar olarak sıralar. Latince classis kökünden türeyen sınıf sözcüğü, eski Roma'da yurttaşları servetlerine göre bölen çeşitli kategorileri tanımlar. Sınıf sözcüğü Fransızca'ya (classe) 14. yüzyılda, İngilizce'ye ise (class) 16.yüzyılda girmiştir. 1656'da Thomas Blount adlı bir dilbilimci tarafından hazırlanan İngilizce bir sözlükte, sınıf teriminin ilk kez "insanların çeşitli hiyerarşik derecelere göre dağılımını ya da sıralamasını" anlatan bir kavram olarak kullanıldığı belirtilir. Daha sonra okullardaki ve eğitim programlarındaki düzenlemeleri anlatmak amacıyla daha yaygın bir kullanıma kavuştuğu gözlenir. 1767 yılında İskoç aydınlanmasının öncülerinden Adam Ferguson, sözcüğü ilk kez modern toplum içindeki bölünmeyi tanımlamak ve aristokrasi ile demokrasi arasındaki ayrımı belirtmek için kullanmıştır. Aynı dönemde giderek toplumsal gruplaşmayı veya insanlar arasındaki hiyerarşiyi, özellikle alt tabakaları niteleyen bir kavramsal kategori olarak kullanılmaya başlandığı görülür. Bu arada aydınlanmanın etkisi altındaki Fransa'da doğal bilim alanlarında, türlerin sınıflandırılmasını belirtmek amacıyla da kullanılan sözcük, zamanla daha teknik bir terim niteliğine bürünür. Bu dönemde sınıf sözcüğünün ortak özelliklerine göre farklılaşan insanların oluşturduğu sosyal grupların sınıflandırılmasını anlatan bir kavram olarak tanımlandığı görülür (Öngen T.).

Sınıfın ekonomik anlamda teknik bir terim olarak kullanılması ve toplumsal işbölümünü yansıtan bir kavram olarak genelleşmesi, Aydınlanmacılar ve Fizyokratlar eliyle gerçekleşmiştir. Ne var ki, sınıf sözcüğünün bu amaçla kullanılması uzun sürmemiştir. Çünkü fizyokratları izleyen klasik iktisatçılar (örneğin A.Smith) modern toplumdaki işbölümünü anlatmak için tabaka ya da sıralama terimlerini kullanmayı yeğlemişler ve sınıf sözcüğüne daha çok eski Roma toplumlarındaki farklılaşmadan söz ederken başvurmuşlardır (Öngen T.).

Sınıf kavramının gelir dağılımı farklılaşması, statü ve

meslek farklılığı, ezen/ezilen veya yöneten/yönetilen karşıtlığı içinde ele alınması yeterince kapsayıcı ve açıklayıcı bir sistematik getirememiştir. Sınıf ilişkilerinin oldukça hızlı bir değişim içinde olması varolan sınıf kavramının bu hıza ayak uyduramaması ve çok sonralara doğru bir ifadeyle "statik" bulunmasıyla sonuçlanmıştır (Wright E.O.). Böylesine dinamik bir sürecin daha iyi anlaşılabilmesi için kavramın da o hızla değişebilir bir biçimde yeniden tarif edilmesi gerekiyordu. Bunun için Marx'ın çalışmaları gerekliydi.

Marksizm Ve Sınıf Kavramı

Kapitalizmin gelişimiyle birlikte sınıf kavramını daha kapsamlı olarak ele alınmaya başlanmıştır. Kapitalizmin gelişimiyle birlikte giderek artan toplumsal kutuplaşma sınıf kavramına doğal olarak daha sık başvurma(referans) gereksinimini doğurmuştur. Sözcüğün kapitalist endüstriyel gelişmenin sonucu artan toplumsal kutuplaşmayı hem tanımlayan, hem de açıklayan bir kavram olarak kullanılması ancak Marx'ın yapıtlarıyla gerçekleşmiştir.

Marksizmde sınıf, toplumsal tabakalaşmayı anlatan sosyolojik bir kavram olmanın çok ötesinde, kapitalist işbölümü içindeki yerine göre ele alınmıştır. Bu nedenle sınıf kavramının açıklanabilmesi için kapitalist işbölümünün açıklanması gerekmiştir. Başka bir ifadeyle söylersek, kapitalizm açıklanabildiği ölçüde sınıf kavramı da o gelişkinlikte daha doğru bir içerik kazanmıştır. Sınıf kavramını kapitalizm yani bir üretim biçimi içinde açıklama şekli de, kavrama dinamizm kazandıran özelliklerden biri olmuştur. Marx'ın sınıf kavramını dinamik yapan faktörlerden bir diğeri, sınıfın tarihsel hareketin öznesi biçiminde görülmesidir. Marx, üretim ilişkileri içinde ele alarak en geniş kapsamda tanımladığı işçi sınıfını aynı zamanda tarihin öznesi yaparak, ona siyasal bir misyon da yüklemiştir. Sınıfın misyonu siyasal iktidarın ele geçirilerek toplumsal dönüşümün gerçekleştirilmesidir. Marx'ta sınıf kavramı toplumsal işbölümü ve iktidar kavramları ile birlikte ele alınmıştır.

Ancak Marx öncesi dönemde olduğu gibi sonrasında da, sınıf kavramını çok farklı biçimlerde kurgulayanlar çıkmış, meslek, gelir durumu ya da toplumsal statüye göre çeşitli sınıfsal yapılar ileri sürenler olmuştur. Marx'ın genel teorisi içindeki sınıf kuramına karşı en bütünlüklü tezler ileri süren kişi Weber'dir. 1864-1920 yılları arasında yaşayan Weber, "Marx'ın hayaletiyle tartışarak" (MacRae D.) bir sosyoloji kuramı geliştirmiştir. Burada uzun uzadıya Weber'i anlatacak değiliz. Ancak Weber'in kuramı bugün hala parça bölük biçimlerde karşımıza çıktığı biçimlerde bizleri yakından ilgilendiriyor.

Marx'ın yaklaşımında temel olan sınıfların çatışması, çalışanların giderek yoksullaşması ve artı-değer sömürsünün Weber'in kuramında kabul edilmediğini ve karşı tezler geliştirildiğini görmekteyiz. Weber'den sonra birçok akademisyen de (Geiger, Renner, Dahrendorf, Aron, Ossowski vb.) O'nun yaklaşımını geliştirmeye ve daha küçük ölçeklere taşımaya çalışmışlardır. Braverman'a göre,

Marx'a karşı geliştirilen tezlerin en güçlü oldukları yerlerde en zayıf görünmelerinin nedeni dinamik bir sınıf tanımı ortaya koyamamış olmalarıdır.

Bu tartışmaların bizler için önemi nedir?

Sendikalarımızda ve meslek odalarımızda "çıkarcı grubu oluşturmak", "sadece kendi sektörümüzle ilgilenmek", "giderek yoksullaşmayı kabullenememek", "sınıflar çatışmasının artık yok olduğunu ileri sürmek" gibi yaklaşımlarla her an karşılaşmaktayız. Tüm bu yaklaşımlar, varolan sınıfsal çatışmanın kabullenilememesi, bunun yerine sınıflar dengesinde huzurlu bir yer arayışının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tür argümanları savunanları genç Weberci'ler olarak görmemiz ne kadar saçma bir şey olursa, "bizim" taraftan karşı argümanlara gereken yanıtı üretmemek de o kadar saçma olur.

O halde sınıf kavramını daha yakından incelemek için kapitalist işbölümüne bakmamız gerekecektir. Marx'ın kapitalizm çözümülemesi, kapitalist sömürünün işleyiş yasalarının ve artı-değere el koyma biçiminin açıklanmasına dayanır. Artı-değere el koymanın biçiminin ortaya konması emek değer yasasının geliştirilmesiyle mümkün olmuştur.

Artı-Değer Ve Üretken İşçi

"Kapitalist üretim, yalnızca meta üretimi değil esas olarak artı-değer üretimidir. Emekçi kendisi için değil, sermaye için üretir. Bu nedenle, artık yalnızca üretmesi yetmez. Artı-değer üretmek de zorundadır. Bir tek kapitalist için artı-değer üreten, böylece sermayenin kendisini genişletmesi için çalışan emekçi üretkendir. Maddi nesneler üretiminin dışında kalan bir alandan örnek alırsak, bir öğretmen, öğrencilerin kafaları üzerinde emek harcama-sının yanı sıra, eğer okul sahibini zenginleştirmek için eşek gibi çalışıyorsa, üretken bir emekçi sayılır. Okul sahibinin, sermayesini, sosis fabrikası yerine öğretim fabrikasına yatırmış olması hiç bir şeyi değiştirmez" (Marx K.).

Bu satırlar yeterince açıktır.

Özel bir hastanede günde 30 hasta bakan ve kapitalist tarafından aylık gelirini ilk 5-6 hastayla kapitalistine kazandıran bir uzman hekimin durumu da aynı şeyi anlatıyor. Hekimin kafa ya da kol emeğini kullanıp kullanmaması önemli değildir. Kaldı ki, çoğu kez ikisini birden kullanır.

Sağlık Çalışanları Üretken İşçidirler

Bir kez daha vurgu yapmakta yarar var. Uzun yıllar Marx'ın şematik bir biçimde anlaşılması nedeniyle üretken emek denildiğinde mutlaka elle tutulur, gözle görülür bir meta üretimi yapan işçi akla geldi. Bu yanlış anlamalar teorik ifadesini Poulantzas'ın çalışmalarında buldu. Bu durumda öğretmenler, hekimler, hemşireler üretken emek

kapsamı dışında tutuldu. Oysa, Marx'ın artı-değer üretimi ile birlikte geliştirdiği kolektif işçi tanımı son derece açıktır.

"Emek sürecinin bu ortaklaşa niteliği (cooperative), giderek daha belirli hale geldikçe, bunun zorunlu sonucu olarak, bizdeki üretken emek ve bunu sağlayan üretken emekçi kavramı genişlik kazanmış olur. Üretken biçimde çalışmak için artık el ile çalışmanız gerekmez, kolektif emekçinin bir parçası olmanız, onun yerine getireceği alt işlevlerden birini yapmanız yeterlidir" (Marx K.).

Sağlık Ve Eğitim Emekçilerinin Özgün Konumu

Hemşireler, hekimler, eczacılar, sağlık teknisyenleri ve öğretmenler kolektif üretim içinde emekçi sınıfın yeniden üretimini sağlamakla yükümlüdürler. Bilindiği gibi kapitalistler çalıştırdıkları işçileri birer meta ve zenginliklerini daha da artırmak için kullanıma soktukları canlı birer sermaye aracı olarak görürler. Marx, kapitalistin daha çok kazanmak için sahip olduğu üretim araçlarını değişmeyen sermaye, üretim için gerekli olan insan gücünü de değişen sermaye olarak tanımlamıştı. Bir kapitalist varolan zenginliğini daha da artırmak amacıyla daha çok fabrika, daha çok yol vs. ile nasıl ki değişmeyen sermayesini geliştirmek isterse, daha iyi çalışan, daha bilinçli ve daha kanlı canlı işçilere sahip olarak değişen sermayesini de geliştirmek ister. Bu amaçla, işçilerin bilinç düzeyini ve sağlığını artırmayı arzular. Bu amaçla eğitim ve sağlık harcamalarını bir kayıp değil de tam tersine bir kazanç olarak görür. Ancak eğitim ve sağlığa yapılan yatırımlar uzun vadeli kabul edilmek durumundadır. Bu açıdan eğitimin sağlık sektörüne göre daha da uzun vadeli bir yatırım alanı olduğunu da söyleyebiliriz.

Kapitalistler Emekçilerin Sağlığını Ne Zaman Hatırlar?

Kapitalist, uzun vadede kazanç getirdiği için eğitim ve sağlık alanlarındaki yatırımlarını "fırsat bulursa" ya da "mecbur kalırsa" yapar.

Eğitim ve sağlık alanları sosyal devlet anlayışının gelişmesiyle birlikte önemsenmiş ve geliştirilmiştir. Ancak sosyal devletin bir yük olmaya başladığı dönemde ilk vazgeçilecek alanlar da bu iki alan, eğitim ve sağlık alanları olmuştur (Noyan S.).

Sağlık ve eğitim alanına yapılan yatırımlar temel olarak işçi sınıfının sermaye sınıfının iktidarını zorlayan mücadelesi, sermayenin genişleme yönünde tercihi ya da sermayenin kar güdüsü ile gündeme gelen yatırımlardır. Sermayenin kar güdüsü ile sağlık alanında yatırım yapması çok az bir zengin kesimi ilgilendirir, emekçi kesimler bu kapsamın dışındadır. Sermayenin genişleme yönünde bir tercihinin ipuçları bulunmamaktadır. Sadece Türkiye'de değil eğitim ve sağlık, sanayi yatırımlarında bile ciddi bir düşüş söz konusudur. Bu durum diğer kapitalist ülkelerde de geçerlidir ama ülkemizde daha ciddi boyutlardadır. Kapitalistler ne değişmeyen ne de değişen sermayelerini ge-

nişletme rahatlığında değildirler. Özellikle ülkemizdeki kapitalist sınıf için "günü kurtarma" ön plandadır. Bu nedenle sermayenin kendi iktidarının geleceğine dair görüş mesafesi oldukça daralmıştır.

Sermaye, bir politik tercih olarak büyük ölçekli yatırımlardan vazgeçmekle, nasıl ki sanayi işçilerini işsizliğe, açlığa ve yoksulluğa mahkum ediyorsa; kolektif emeği yeniden üreten eğitim ve sağlık emekçileri için de aynı koşulları hazırlamaktadır.

Hekimlerin Proleterleşmesinin Önündeki Engeller Neler Olabilir?

Hekimler kolektif işçi kapsamı içinde yer alırlar, artı-değer üretirler ve bu açıdan kendi ürettikleri artı-değere sermayedar tarafından el konulan emekçilerden hiçbir farkları yoktur. Ancak, buraya kadar anlatılanlar ile işçi sınıfının nesnel ya da ekonomik temelde konumundan söz edilmiştir. Oysa işçi sınıfının yine Marx'ta ve daha sonra açık bir biçimde Lenin'de ifadesini bulan siyasal bir konumu vardır. Nesnel bir bakışla üretilen geniş bir kolektif emekçi tanımı bu haliyle bırakılamaz. Bu kadar geniş bir işçi sınıfı tanımı içinde ayda milyarlar kazanan hekimler (gelir), o kadar fazla para kazanmasa da diğer çalışanları denetleyen başhemsireler ve başhekimler (statü) ve düşük bir ücretle çalışmaya mahkum edilmiş ve bulunduğu durumdan kurtulma ümidi her geçen gün daha da azalan sağlık personelinin aynı konuma yerleştirmek doğru olmaz.

Hekimler içinde denetleyen, daha fazla gelire sahip olan, daha iyi bir toplumsal prestij peşinde olan, özetle bu düzende kaybedecek birşeyleri olduğuna inanan sağlık emekçileri bulunmaktadır. Bu düzende kaybedeceği birşeyleri olduğunu düşünme, önemli ölçüde sanrıdan ibarettir. Dolayısıyla esas olarak büyük ölçüde sermayenin ideolojik üstünlüğünün yarattığı bir durumdur. Ancak yine de hekimlerin proleterleşmesine karşı olan nesnel koşulları ele almak ve tartışmak gereklidir.

1-İş Sürecinin Denetimi Üzerinde Söz Sahibi Olma

İş sürecinde iki aşamada denetim söz konusudur. Öncelikle hangi ürünün, ikinci aşamada nasıl üretileceğine karar vermek iş üzerindeki denetimi de belirler. Sağlık sektöründe ne gibi yeni alanlar, yeni hastaneler yeni ameliyathaneler, yeni klinikler açılacağına karar veren kişilerin sayısı son derece azdır. Başhemsireler, başasistanlar, klinik şefleri ve hatta kimi zaman başhekimler sağlık alanında üretimin doğrudan planlanması değil de nasıl yürütüleceği üzerinde söz sahibidirler. Denetleyen konumunda olmak proleterleşme sürecinde nesnel açıdan negatif bir faktör olarak görülebilir. Ancak denetleyen/denetlenen ayrımı hiçbir zaman mutlak bir sınıfsal farklılığa işaret etmez. Kaldı ki Türkiye gibi politik atmosferin çabuk ısınmasıyla birlikte denetleyen konumunda olan sağlık emekçilerinin de kolayca işçi sınıfının safına geçebildikleri görülmüştür.

Denetleyen konumunda olan sağlık çalışanlarının bu konumu her zaman ücretlerine yansımamaktadır. Bu durum özellikle kamu çalışanları için geçerlidir. Denetleyen konumu ek birtakım "yoz" uygulamalarla avantajlı olabilmektedir. Örneğin kamu hastanesinde bir klinik şefi hasta yatırma ayrıcalığını elinde tutması gibi bir dolayım ile denetleyen konumunu güçlendirmektedir. Bir kliniğin başhemsiresi yatan hastaların reçetelerini hastane dışı eczanelerden alacağı komisyon sayesinde güçlendirmektedir. Hastane dışı tıbbi malzemelerden alınan komisyonlar klinik şefi/bölüm başkanından başlayarak aşağı doğru hiyerarşiye göre pay edilmektedir. Türkiye'de denetleyen olmanın getirdiği manevi faydayı önemseyenlerin sayısı son derece azdır. Bunun yerine sebeplendiği için denetlemeyi sevenler büyük çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Denetlemekten doğan manevi fayda yerine doğrudan maddi faydaya yönelmesi bir yozlaşmaya işaret etmektedir. Sebeplenilecek olan pasta mümkün olduğunca küçük dilimler halinde sunulduğu ölçüde yozlaşma daha çok yaygınlaşmaktadır. Bunun en açık örneği döner sermaye uygulamalarıdır. Döner sermaye uygulamaları keyfi bir biçimde mükafatlandırma ve cezalandırma mekanizmasına dönüşebilmektedir.

2-Yarı Bağımsız İş Olanakları

Sağlık çalışanları içinde yarı bağımsız iş olanaklarına en çok sahip olan kesim hekimlerdir. Hekimler, Türkiye tarihinde hemen her zaman hem kamuda hem de serbest çalışma olanaklarına sahip olmuş ayrıcalıklı bir meslek grubunu oluşturmuşlardır. Ancak son yıllarda muayenehanecilik devri kapanmaya başlamıştır. Son 10 yıldan bu yana özel muayenehanelerin yerini semt poliklinikleri almaya başlamıştır. Gelişen uzmanlaşmanın ürünü olarak semt polikliniklerinde çok sayıda hekim biraraya gelerek muayenehaneciliğe göre daha kolektif ve laboratuvar hizmetleriyle de birlikte daha bütünlüklü, dolayısıyla daha nitelikli bir çalışma yürütmek zorunda kalmışlardır. Yıl 1997 ve bugünlerde özel polikliniklerden bir kısmı özel hastaneye dönüşme peşindedir. Sadece İstanbul'da bu yıl içinde 150 özel polikliniğin hastaneye dönüşeceği söylenmektedir (Ergönül Ö.).

Muayenehaneden polikliniğe, poliklinikten hastaneye geçiş sürecinde sermaye daha az sayıda insanın elinde toplanmakta ve hekimlerin büyük çoğunluğu sadece ücretle çalışan konumuna doğru gitmektedir. Eskiden bir stetoskop ve bazen de bir mikroskop üretim araçları olarak yeterli görülürken, artık teknolojinin gelişimiyle ultrason, röntgen cihazı, her türlü biyokimyasal tetkikler ve daha da ileri teknikler gerekmektedir. Bu nedenle daha pahalı olan üretim araçlarını giderek patron-hekimler ya da meslekle hiç ilgisi olmayan patronlar ellerinde toplamaya başlamışlardır. Bu durum, batıda hep tartışılan "hekimlerin proleterleşmesi" olgusunun Türkiye'de bir gerçeğe dönüştüğünün ipuçlarını vermektedir.

3-Kamuda Çalışma

Çalışanların büyük bir bölümü için kamuda çalışıyor

olmak sömürünün göreceli olarak gölgelenmesi ve memurun daha ilk baştan kapitalist devletten yana bir temsiliyeti üstlenmesi nedenleriyle negatif bir durum olarak görülebilir. Ancak bu negatif etkinin, sağlık çalışanları için diğer memurlara göre daha az önemli olduğunu söyleyebiliriz. Özelde ya da kamuda çalışıldığında yapılan işin niteliğinde ve çalışma biçiminde bir değişiklik olmaz. Daha önemli olarak sağlık alanında devletin temsil edilecek, sahiplenilecek bir politikası kalmamıştır. Devletin sağlık yatırımlarına sahip çıkan sağlık çalışanları devletin bugünkü politikalarına değil, geçmişteki sosyal devlet uygulamalarına sahip çıkmış olmaktadır. Bu itibarla sağlık, eğitim ve hatta enerji sektöründe alanda çalışanlar bakanlıklardaki memurlardan farklıdır. Kamuda çalışan sağlık emekçilerinin sağlık hizmetlerine sahip çıkmaları, özelleştirmelere karşı durmalarıyla mümkün olabilmektedir. Burada önemli olan sosyal haklara sahip çıkarak eski olan ile değil, yeni bir Türkiye yaratmak ile bağlantı kurulmalıdır. Yeni bir Türkiye sınıfsız ve sömürsüz olacaktır.

Hekimlerin Proleterleşmesi: Nasıl ve Nereye Kadar?

Hekimler de dahil olmak üzere tüm sağlık çalışanlarının ücretleri, Türkiye işçi sınıfının genel ücret düzeyiyle birlikte ciddi bir düşüş göstermektedir. 1997 yılında hekimlerin aldıkları ücret birçok çalışana göre daha yüksek görünmekle birlikte, dört nüfuslu bir ailenin geçinmesi için alt sınırdaki rakam olarak saptanmıştır (TTB, 1997). Bu yönüyle gelir durumunun kötüye gitmesi, proleterleşme için negatif değil tam tersine pozitif bir parametre oluşturmaktadır.

Gelir durumu, proleterleşme için önemli bir gösterge olmakla birlikte, proleterleşmenin doğrudan izlenebileceği bir parametre de değildir. Örneğin hekimler ekonomik olarak işçi sınıfına daha yakınlaşmışlardır ancak sınıflar aralarında bulunan engelleri tümüyle ortadan kaldırdıkları söylenemez. Sağlık çalışanları genel olarak "Türkiye'de durumun iyi gitmediğinin" farkındadırlar ancak bireysel kurtuluş ümitlerini halen saklı tutmaktadırlar. Hekimlerin büyük çoğunluğu tek başına kurtuluş yollarını aramaktadırlar.

Ekonomik açıdan böylesine büyük bir ivmeyle gerileme, ancak bunun karşısında ideolojik ve siyasal açılardan geri konumlanış ciddi boşluklar çıkarmaktadır.

Bu boşluklara bakarak durumu "aymazlık", "uyanama" gibi tarif etmek mümkündür ancak yeterli olmayıp, çok da önemli değildir. Önemli olan, ortaya çıkan boşlukları doldurma yönündeki ideolojik ve siyasal mücadeledir. Sermaye sınıfı yalanla, demagojiyle, boş vaatlerle bu işi zaten yapıyor ve ne yapabildikleri ortada. Oysa bizlerin, sağlık emekçilerinin sermayenin çok ötesine geçen bir performans sergileyerek söz konusu ideolojik ve siyasal boşlukları kendi sınıf kardeşlerimizin nihai hedefine doğru doldurmamız gerekmektedir.

Siyasallaşma

Buraya kadar daha çok sınıfı yaratan nesnel koşullara

değindik. Oysa, işçi sınıfının oluşumu sadece nesnel koşullarla açıklanamaz. Kendinde bir sınıf olmanın ötesinde **kendisi için sınıf olmak**, işçi sınıfının ve konu özelinde sağlık çalışanlarının siyasallaşmasıyla ilgili bir durumu anlatır. İşçi sınıfı, üretken olma, artı-değer üretme gibi nesnel özelliklerinin yanında kapitalizme karşı mücadelesi ile de tanımlanır. İşçi sınıfının üretim sürecindeki yeri ile siyasetteki yeri birbirinden ayrılamaz. İşçi sınıfı tüm nesnel konumlanışıyla birlikte kapitalizme karşı mücadele içinde gelişir. Bu saptamanın tarih boyunca örneklerini bulmak mümkündür (Marx, 1847).

Tarihten örneklerle gitmek yerine Türkiye'nin çok yakın geçmişine bakalım. Türkiye'de son altı yıldır önemli bir kamu emekçileri hareketi var. **Kamu emekçileri** sınıfın diğer unsurlarıyla örneğin sanayi işçileriyle karşılaştırıldığında önemli bir siyasal etkinlik sergilediler. Son 7-8 yıldaki siyasal çalışmalarıyla fiili olarak sendika hakkını alma noktasına geldiler. Kamu emekçilerinin ekonomik olmaktan daha çok siyasal içerikli olan çalışmalarının bir sonucu olarak fiili bir meşruiyet kazandılar. İşte bu son altı yıllık mücadele bile sınıfın oluşumuna dair güzel bir örnektir. Kamu emekçileri meydanlardaki mücadeleleri ile "memurlar işçi midir, küçük burjuva mıdır" tartışmasına güzel ve olumlu yönde bir katkı koydular. Önümüzdeki dönemde görev, bu katkının daha da ileri noktalara taşınması olacaktır.

Sağlık Sektöründe Siyasallaşma Olanakları Nelerdir?

Bu soruya verilecek olan yanıt, buraya kadar söylediklerimizi büyük ölçüde özetlemiş olacaktır. Diğer yandan en başta belirtilen, hekimlerin pratik merakını da bir ölçüde karşılamış olacağımızı umuyorum.

1-Genel olarak emekçilerin daha yoğun sefaletle yüz yüze gelmesinin en doğrudan görüleceği sektörlerden biri **sağlık** sektörüdür. **Kapitalizmin yumuşak karnı** olarak kabul gören bu sektörde yaşanan çelişkiler her zaman daha keskin ve etkileyici olmaktadır. Parası olmadığı için acil serviste rehin kalan hastalar, parası olmadığı için tedavi olamayanlar vs. bu ülkede sefaletin doğrudan göstergeleridir. Sefaletle daha yakından ilişki kurmaları hekimlerin ve tüm sağlık çalışanlarının kapitalizme karşı yürütülecek propagandanın en yakın alıcıları ve giderek taşıyıcıları bireylere dönüşmeleriyle sonuçlanabilir. Bu bir olanaktır.

2-Sağlık sektörü, "**sınıf atlama fırsatı**"nın en az realize olabileceği sektörlerden biridir. Son yıllara kadar sağlık çalışanları içinde ayrıcalıklı bir konum oluşturan hekimler de artık bu kategoriye doğru evrilmektedirler. A.B.D'de formüle edilen **yuppie'lerin** Türkiye'deki karşılığını aramaya çalışan Hayri Kozanoğlu'nun bir kitap haline gelen arayışının sıkıntılı olduğu açıktır. Yuppie kategorisinde Türkiye'de adam bulmakta zorlanan Kozanoğlu'nun bu sıkıntısı hekimler söz konusu olduğunda daha da artmaktadır. Hekimler, sınıf atlama fırsatı ve hayallerinin çok büyük bir hızla kaybolduğu toplumsal katmanlardan birini oluştur-

maktadırlar.

3-Sağlık çalışanlarının **kültür düzeyi**, sınıfın diğer unsurlarına göre daha yüksektir. Ancak bu durum, başlı başına olumlu bir saptama olarak görülemez. Çünkü sınıfın kültür düzeyinin yüksekliği doğrudan doğruya bir bilinç düzeyine tekabül etmemektedir. Kültür düzeyinin yüksekliği, bugün Türkiye’de hakim olan burjuva ideolojisinin bombardımanından daha fazla etkilenmek anlamına da gelebilmektedir. Ancak bu tablonun değişmesi de yine sektörün sınıf bilinçli üyelerinin varlığına bağlı olacaktır.

4-Sağlık çalışanlarının diğer sektörlerden bir farkı da **çalışma tarzıdır**. Sektörün bu yönü daha önce söz konusu edilmemiştir. Farklı düzeylerden kişilerin (doktor, hemşire, sağlık memuru, sekreter) birlikte çalışmasıyla oluşan ekip çalışması bu sektörde bir zorunluluktur. Birlikte iş yapılıyor olması, ekip elemanlarının diğer zamanlarda da aralarında daha olgun bir diyalogun oluşmasını kolaylaştırır. Gece nöbetleri gibi ortamlar bu çalışmanın doğal parçasıdır.

Ancak böyle bir durum her zaman tek biçimliliği yaratmaz, sınıf içi teknik farklılaşmalar da ortaya çıkabilir. Bu nedenle sağlıkçıların ekip çalışması “sınıf dayanışması” olarak algılanmamalıdır. Sadece, ortak bilinç geliştirme gibi bir olanağa işaret etmektedir.

5-Çeşitli kesimlerden çok sayıda kişiyle özellikle **işçilerle temas** sağlanması. Sağlık çalışanlarının toplumun geniş kesimlerine ulaşma imkanları bulunmaktadır. Sağlıkçılar, diğer emekçi kesimlerle yakın ve sıcak temas noktalarında avantajlıdırlar.

Tüm bu avantajların, pozitif koşulların görülmesi ve değerlendirilmesi bir görev olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynaklar

Süha Noyan: “İşçi Sınıfının Değişen Yapısı: Kolektif Emek

Kapsamında Hizmet Sektörü”, Gelenek sayı 54, sayfa 121-134. Hizmet sektöründe çalışanların sınıfsal konumu üzerine yürütülen tartışmaların sol politikadaki yeri için bu yazıya bakılabilir.

Tülin Öngen: Prometheus’ın Sönmeyen Ateşi. Günümüzde İşçi Sınıfı, Alan yay.

Vurgu Eric Olin Wright’a ait.

Vurgu, Donald MacRae’ya ait: Weber. Afa Çağdaş Ustalar Dizisi 2. Afa yay. Sayfa 53. Başlıbaşına Weber’in konu edinen bu kitap, Weber’i anlamak için iyi bir kaynak olamıyor. Bu sorun yazarın bakış açısından kaynaklanıyor. Weber’in kuramını daha yakından izlemek için Tülin Öngen’in adı geçen kitabını ve İlker Belek’in “Post-kapitalist Paradigmalar” isimli kitabını öneririz.

Karl Marx: Kapital, sol yay. sayfa 520

Karl Marx, a.g.e. s.520

Süha Noyan, Kapitalizm içinde sosyal güvenlik/sağlık anlayışının gelişimi için Kapitalizm ve Sosyal Güvenlik. SST sayı 7(SSK özel sayısı). Bu yazıda, sermaye sınıfının işçilerin iktidar mücadeleleri kızıdığı ölçüde geniş kitleler için eğitim ve sağlık alanında yatırım yapmaya mecbur kaldıkları tarihten örneklerle anlatılmaktadır. Tarihten üç önemli örnek, 1-Paris Komünü, 2-Ekim Devrimi, 3-II.Dünya savaşı sonrası sosyalist iktidar deneyimleridir. Her üç iktidar denemesi sonrası emekçiler daha geniş sosyal haklar kazanmışlardır.

Önder Ergönül: Sağlık Sektörünün Geleceği, SST 12. Bu konuda daha ayrıntılı bir değerlendirme için bu yazıya ve aynı sayıdaki Ata Soyer’in yazısına bakılabilir.

TTB’nin 14 Mart 1997 için hazırladığı ve dağıttığı bildiriden.

Marx, (1847), “Alman İdeolojisi”nde işçi sınıfının kapitalizme karşı mücadele içinde oluştuğunu belirtir.